

המשמעויות הסביבתיות של הקמת שדה תעופה משלים לנתב"ג בעמק יזרעאל

נייר עמדה

מאת פרופ' שלומית פז

החוג לגאוגרפיה ולימודי סביבה, אוניברסיטת חיפה

עמק יזרעאל מהווה נכס לאומי ממדרגה ראשונה לכלל תושבי מדינת ישראל. ההכרח להגן על העושר היחודי הקיים בו בכל תחום - סביבה, אקולוגיה, חקלאות, תרבות, מורשת ועוד הוא צו מוסרי וערכי כלפי תושבי ישראל ולמען הדורות הבאים. הקמת שדה תעופה משלים לנתב"ג בעמק תוביל להשפעות הרסניות שלא תהיה מהן דרך חזרה.

הפגיעה תבוא לידי ביטוי בכל אחד מההיבטים הבאים:

רעש

שדה תעופה מייצר רעש רב. מסלולי הטיסה בקרבתו נמוכים מאד והמטוסים, העוברים מעל הבתים, יוצרים רעש חזק לכיוונם בכל שעות היממה. השפעות הרעש כוללות פגיעה באיכות השמיעה, פגיעה ביכולת הריכוז, הפרעות שינה, השפעה על הבריאות המנטלית הכוללת מתחים ואי שקט ועוד. לכך יש להוסיף פגיעה גם בבתי הגידול של בעלי חיים בסביבה. כבר כעת, סובלים תושבי האזור ממפלס רעש גבוה מאוד שמקורו בבסיס חיל האוויר ברמת דוד. על פי מפות חשיפה לרעש משדות תעופה של המשרד להגנת הסביבה, עוצמת הרעש באזור רמת דוד היא מעל 75 Ldn ($\text{Ldn} = \text{סולם "מפלס רעש יום-לילה שנתי ממוצע"}$), ערך מסוכן הנמצא מעל לסף בו אין לאשר שימושי קרקע למגורים.

תוספת של עשרות אלפי תנועות מטוסים אזרחיים בשנה תגדיל משמעותית את עוצמות הרעש באזור בכל שעות היממה ותחמיר את הפגיעה הקיימת כבר עתה באיכות חייהם של התושבים.

זיהום אוויר ופליטת גזי חממה

מטוסים פולטים מזהמי אוויר רבים שברכיזים מצטברים לאורך זמן עלולים לגרום לתחלואה ותמותה. המזהמים העיקריים הם תחמוצות חנקן (NOx), פחמן חד חמצני (CO), תחמוצות גופרית (SOx), תרכובות אורגניות נדיפות (VOCs), חומר חלקיקי (PM) ועוד. לכל אלה יש להוסיף גם פליטת מזהמים מתחבורה, שנפחה יעלה באזור באופן חסר תקדים במקרה של הקמת שדה התעופה בעמק, הסובל כבר עתה מעומסי תחבורה כבדים. תוספת של מיליוני נוסעים בשנה, גם לאחר השלמת שדרוג הכבישים, תהיה הרסנית לאופיו הייחודי.

הפחמן הדו חמצני (CO_2), גז החממה העיקרי באטמוספירה, מהווה 70% משיעורי הפליטות ממטוסים. בנוסף נפליטים גם אדי מים (H_2O) שאף הם מתפקדים כגזי חממה. במציאות בת זמננו של שינויי אקלים ועליה מובהקת של הטמפרטורה גם בישראל, תוספת של פליטת גזי חממה תחמיר את המצב הקיים ותהא מנוגדת להתייבותה של ישראל כלפי גופים בינלאומיים להפחתת פליטות.

בשל מבנהו של עמק יזרעאל ("שקע מורפוטקטוני") והרוחות החלשות המאפיינות אותו, פיזור מזהמי האוויר בו בעייתי ומזהמי אוויר שנפליטים בו נשארים באזור לאורך זמן. כבר עתה, סובלים תושבי האזורים הסמוכים לעמק (למשל, בקרית טבעון) משיעורי תחלואה גבוהים

שמקורם במזהמי אוויר המגיעים ממפרץ חיפה. תוספת מזהמים לאזור תעלה באופן משמעותי את הסיכון הבריאותי לתושבים.

פגיעה בקרקעות ובמקורות המים

העמק מעובד כולו ומהווה את אחד האזורים החקלאיים הפוריים והחשובים של מדינת ישראל. הפעילות השוטפת בשדה התעופה תדרוש מרחבים גדולים מאוד שיובילו לאובדן קרקעות חקלאיות אלה, שחשיבותן גבוהה ברמה הלאומית. הפעילות המתבצעת בשדות תעופה היא מקור לפוטנציאל לזיהום חמור של קרקעות ומקורות מים בשל דליפת דלקים ושמינים, שפכים, חומרים מסוכנים, פסולת, חומרים כימיים שונים ועוד. הגורם הפעיל בקרקעות העמק הן חרסיות הנוטות לספיחת מזהמים ובכך משפיעות על ניידותם למי התהום. בעמק יזרעאל תנאי ניקוז גרועים הגורמים להצפות של הקרקע ולהמלחת הקרקעות ומי התהום. את מרבית שטחו מנקז נחל הקישון שרק לאחרונה החל להשתקם מפגיעה ארוכת שנים. תוספת זיהום שמקורו בפעילות שדה התעופה עלולה לפגוע באופן חמור בקרקעות ובמקורות המים של העמק.

אובדן שטחים פתוחים

בעמק יזרעאל מגוון שטחים פתוחים, רציפים ורחבים. לשטחים אלה חשיבות רבה מבחינת קיום מערכות אקולוגיות ובתי גידול הזקוקים למרחבים גדולים ומוגנים על מנת לשמור על שיווי משקל אקולוגי ועל מגוון המינים. בשטחים הפתוחים פועלים שירותי המערכות האקולוגיות, ובהם מועשרים מפלסי מי התהום, שטחי החורש מספקים חמצן וסופגים אבק, מזהמים ורעש ועוד. תהליכים טבעיים אלה יכולים להישמר רק בשטחים רחבי ידיים. בנוסף, למרחבים הפתוחים חשיבות רבה במערך התכנון הארצי כאזורי חיץ בין מערכים אורבניים. הם מהווים חסם בפני התפשטות בלתי מבוקרת המאיימת להמעיט בערכו של המרחב הפתוח ואף לכלות אותו. השטחים הפתוחים מהווים עתודה להגשמת צרכי הדור הבא, כלפיו מוטלת חובתנו להותיר לו משאבים למימוש צרכיו בעתיד.

במדינת ישראל הסובלת מעלייה בשיעורי צפיפות האוכלוסיה ומהתרחבות השטחים הבנויים, הולכים ומצטמצמים השטחים הפתוחים בהיקפם ובאיכותם. ההסבה של שטח פתוח לבנוי אינה הפיכה שכן המשאבים האבודים אינם מתחדשים. הקמת שדה תעופה בעמק יזרעאל תגרום לאובדן בלתי ניתן להשבה של שטחים פתוחים אלה.

פגיעה במערכות אקולוגיות

גורמי עקה שמקורם בפעילות שדה התעופה כמו רעש, זיהום אוויר, זיהום קרקעות ומים וזיהום אור, יובילו לפגיעה קשה במערכות האקולוגיות המתקיימות באזור, יצמצמו אזורי מחייה למינים רבים ויפגעו במסדרון האקולוגי החשוב הקיים בעמק לקיום קשר בין אוכלוסיות בעלי חיים מאזורים שונים. לכך יש להוסיף גם את נתיב נדידת העופות המערבי החולף מעל העמק בשתי עונות הנדידה. כל אלה יגרמו להרס סביבתי-אקולוגי חמור.

פגיעה בשירותי המערכות האקולוגיות לרווחת האדם

המערכות האקולוגיות מספקות לאדם שירותים הדרושים לשמירה על בריאותו, זאת ע"י מיתון זיהום אוויר ומים, ויסות אוכלוסיות של מינים מעבירי מחלות, אספקת מים, מזון וחומרי גלם מהטבע לייצור תרופות. כמו כן, השהות והפעילות הגופנית בשטחים הפתוחים תורמות לבריאותו הפיזית והנפשית של האדם. שירותי מערכת אלה הם זכותם הבסיסית לא רק של תושבי עמק יזרעאל, אלא של כלל תושבי ישראל הרואים בעמק יעד מבוקש להפוגה מלחצי היום יום.

היבטים כלכליים

האוכלוסיה האנושית נהנית מהתועלות הרבות ששירותי המערכת מספקים לה בצורה ישירה או עקיפה. למרות שאיננו משלמים עבור שירותי המערכת (כגון, תשלום עבור אספקת חמצן), הם אינם מובנים מאליהם וערכם הכלכלי רב. החלטות תכנוניות וכלכליות שיתבססו על מידע חסר וימעיטו בהערכת התועלת המתקבלת לחברה כתוצאה משמירת המערכת האקולוגית על המגוון הביולוגי שבה, יפגעו בסופו של דבר ברווחת האדם הכוללת, ובכלל זה בהיבטים שניתן לאמוד כלכלית (כמו עלויות של שיקום קרקעות ומשאבי מים, עלות הטיפול הרפואי בתחלואה מזיהום אוויר או רעש וכד').

פגיעה בערכי היסטוריה ומורשת

הסביבה מספקת ערכים חברתיים הכוללים במהותם ראייה לטווח ארוך, כמו מגוון ערכי, צדק בין-דורי, נחלת הכלל, תחושת מקום ושייכות ועוד. הסביבה כמכלול כוללת בתוכה לא רק היבטים טבעיים אלא גם היבטים אנושיים בהם חינוך, תרבות, היסטוריה ומורשת. לעמק יזרעאל חשיבות עצומה להיסטוריה ולמורשת של מדינת ישראל. באזור נמצאים אתרים ארכיאולוגיים מהחשובים בארץ: תל מגידו, תל יזרעאל, תל יקנעם, בית שערים ועוד. יתרה מזאת, לעמק נרטיב יחודי ומעמד לאומי כ"שדה החלום הציוני", לב התודעה והעשייה הציונית. שדה התעופה המתוכנן ישנה את אופיו של העמק ויגרום לפגיעה חמורה בערכי מורשת אלה.

סיכום

בתוך המתח הקיים בין צרכי הפיתוח להכרח לשמור על הסביבה, יש לבחור בחלופה להקמת השדה באזור בו הפגיעה בסביבה ובאדם תהיה מועטה ככל האפשר. מיעוט השטחים הפתוחים בישראל מעלה את הצורך לשמור ולהגן על האיכותיים שבהם. השטחים שאיכותם נמוכה יחסית (הנגב) יופנו לבינוי ולפיתוח, והשטחים הטבעיים והחקלאיים (עמק יזרעאל) ישמרו.

מדינה מקיימת משתמשת בתבונה ובהוגנות בתשתיות ובמשאבים החומריים, הטבעיים, האנושיים והחברתיים שברשותה, תוך לקיחת אחריות על חלקה בניהול משאביה ומתוך אחריות למורשתה הפיזית והתרבותית וכן כלפי הדורות הבאים.

עמק יזרעאל אינו שייך רק לתושביו אלא מהווה נכס לאומי ממדרגה ראשונה לכלל תושבי ישראל בשל ערכו הסביבתי והחקלאי וערכי המורשת שהוא מייצג.

הקמת שדה תעופה משלים לנתב"ג בעמק תהא חסרת אחריות בכל קנה מידה, תפגע בדורות הנוכחיים והעתידיים ותהווה אסון שלא תהיה ממנו דרך חזרה.